

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

**TAARIFA YA SHUGHULI ZILIZOTEKELEZWA NA
KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA KILIMO, MIFUGO NA
MAJI KWA KIPINDI CHA KUENZIA JANUARI, 2019 HADI
JANUARI, 2020**

*[Imetolewa chini ya Kanuni ya 117 (15) ya Kanuni za
Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016]*

Idara ya Kamati za Bunge,
S.L.P. 941,
DODOMA.

3 FEBRUARI, 2020

YALIYOMO

SEHEMU YA KWANZA	1
MAELEZO YA JUMLA	1
1.0 UTANGULIZI	1
1.1 Majukumu ya Kamati	1
1.2 Njia zilizotumika kutekeleza Majukumu ya Kamati	1
1.3 Shughuli zilizotekelezwa na Kamati.....	2
SEHEMU YA PILI	4
2.0 UCHAMBUZI NA UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA KAMATI	4
2.1 Wizara ya Kilimo	4
2.1.1 Ujenzi na Ukarabati wa Miundombinu ya Umwagiliaji.....	6
2.1.2 Ujenzi na ukarabati wa maghala, masoko na miundombinu ya kuhifadhi mazao ya kilimo	7
2.1.3 Kuimarisha uzalishaji wa mbegu bora za mazao na kuzisambaza kwa wakulima.....	7
2.1.4 Masoko na mahitaji ya Kilimo cha mazao ya mboga mboga na matunda	9
2.1.5 Kilimo Mseto.....	12
2.2 Wizara ya Mifugo na Uvuvi.....	14
2.2.1 Sekta ya Mifugo.....	14
2.2.2 Changamoto zinazokwamisha utekelezaji wa Malengo na Majukumu ya Wizara kwa Sekta ya Mifugo.....	16
2.2.3 Sekta ya Uvuvi	22
2.3 Wizara ya Maji	24
2.3.1 Hali ya Upatikanaji wa Huduma za Maji Nchini	27
2.3.2 Utekelezaji wa Miradi ya Maji	27
2.3.3 Mahitaji ya Wataalam katika Utekelezaji, Usimamizi na Uendeshaji wa Miradi kwenye Sekta ya Maji;.....	29
2.3.4 Uchafuzi na Uharibifu wa Vyanzo vya Maji.....	31
2.3.5 Upotevu wa Maji	32
SEHEMU YA TATU	34
3.0 MAONI NA MAPENDEKEZO	34
3.1 Sekta ya Kilimo	34
3.1.1 Kilimo.....	34
3.1.2 Mifugo	35
3.1.3 Uvuvi.....	36
3.1.4 Tume ya Umwagiliaji.....	37
3.2 Sekta ya Maji	38
SEHEMU YA NNE	39
4.0 HITIMISHO	39
4.1 Shukrani.....	39
4.2 Hoja	41

SEHEMU YA KWANZA

MAELEZO YA JUMLA

1.0 UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, Kwa mujibu wa Kanuni ya 117 (15), Toleo la Januari 2016, naomba kuwasilisha Taarifa ya shughuli zilizotekelezwa na Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Kilimo, Mifugo na Maji kwa kipindi cha Mwaka mmoja kuanzia Januari 2019 hadi Januari 2020, ili iweze kujadiliwa na kutolewa maamuzi na Bunge lako.

1.1 Majukumu ya Kamati

Mheshimiwa Spika, Kanuni za Kudumu za Bunge zimeainisha Majukumu ya Kamati ya Bunge ya Kilimo, Mifugo na Maji kuwa ni Kusimamia na Kuishauri Serikali kuhusu shughuli zote zinazotekelezwa na Wizara ya Kilimo, Wizara ya Mifugo na Uvuvi na Wizara ya Maji.

1.2 Njia zilizotumika kutekeleza Majukumu ya Kamati

Mheshimiwa Spika, ili kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi, Kamati ilitumia mbinu zifuatazo: -

- 1.2.1 Kufanya vikao vya kupitia, kujadili na kuchambua taarifa mbalimbali kuhusu utendaji wa Wizara ya Kilimo, Wizara ya Mifugo na Uvuvi na Wizara ya Maji;

- 1.2.2 Kufanya ziara za ukaguzi wa miradi ya maendeleo ili kujiridhisha thamani ya fedha (*Value for Money*) zilizotumika kugharamia miradi hiyo;
- 1.2.3 Kukutana na wadau mbalimbali na kupokea maoni yaliolenga kuboresha Kilimo, Mifugo, Uvuvi na Maji; na
- 1.2.4 Kupata mafunzo na semina mbalimbali zilizoandaliwa na Wadau wa Sekta za Kilimo, Mifugo, Uvuvi na Maji.

1.3 **Shughuli zilizotekelezwa na Kamati**

Mheshimiwa Spika, kwa kipindi cha kuanzia Januari 2019 hadi Januari 2020, Kamati imeweza kutekelza shughuli mbalimbali zifuatazo: -

- 1.3.1 Kuchambua Taarifa za Utekelezaji wa Bajeti za Wizara ya Kilimo, Wizara ya Mifugo na Uvuvi na Wizara ya Maji kwa Mwaka wa Fedha 2019/2020.
- 1.3.2 Kuchambua Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Kilimo, Wizara ya Mifugo na Uvuvi na Wizara ya Maji kwa Mwaka wa Fedha 2019/2020.
- 1.3.3 Kushughulikia Taarifa za Utendeji za Wizara ya Kilimo, Wizara ya Mifugo na Uvuvi na Wizara ya Maji kwa Mwaka wa Fedha 2019/2020.

- 1.3.4 Kufuatilia na kushauri kuhusu Utekelezaji wa Majukumu ya Wizara ya Kilimo, Wizara ya Mifugo na Uvuvi na Wizara ya Maji kwa Mwaka wa Fedha 2019/2020.
- 1.3.5 Kukagua Utekelezaji wa baadhi ya Miradi ya Maendeleo iliyotengewa fedha kwa Mwaka wa Fedha 2019/2020;
- 1.3.6 Kuchambua Maazimio ya Bunge Kuridhia Itifaki ya Maendeleo ya Nchi za Kusini Mwa Afrika kuhusu Kulinda Hakimiliki za Wagunduzi wa Aina Mpya za Mbegu za Mimea na Azimio la Bunge la Kuridhia Mkataba wa Kimataifa wa FAO wa Kuzuia Uvuvi Haramu kupitia Bandari za Nchi Wanachama;
- 1.3.7 Kupata mafunzo mbalimbali kwa lengo la kujifunza na kubadilishana uzoefu na Taasisi mbalimbali za Serikali na Asasi za Kiraia kwa kushirikiana na Ofisi ya Bunge; na
- 1.3.8 Kupata mafunzo mbalimbali kupitia Mradi wa kuwajengea uwezo Wabunge na Watumishi wa Bunge Awamu ya Pili (*Legislative Support Project II*) kwa lengo la kujifunza na kubadilishana uzoefu na wadau, Kamati nyingine za Bunge kwa kushirikiana na Ofisi ya Bunge.

SEHEMU YA PILI

2.0 UCHAMBUZI NA UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA KAMATI

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Pili ya Taarifa ya Kamati inahusu uchambuzi wa matokeo ya utekelezaji wa majukumu ya Kamati. Uchambuzi utakaobainishwa umezingatia Mpango wa Taifa wa Maendeleo wa Miaka Mitano Awamu ya Pili (2016/17-2020/21); Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025; Malengo Eendelevu ya Maendeleo (*Sustainable Development Goals - SDGs*); Programu ya Kuendeleza Kilimo Awamu ya Pili (ASDP11) ya Mwaka 2016; Miongozo ya Mpango wa Bajeti; Maelekezo ya kiseru ya Sekta za Kilimo na Maji pamoja na Ilani ya Chama cha Mapinduzi ya Mwaka 2015-2020.

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa Taarifa hii inahitimisha Utekelezaji wa Majukumu ya Kamati kwa Bunge la Kumi na Moja (11). Kamati inatoa maoni ya Jumla na ya msingi na hasa ikizingatiwa kuwa maoni mengi yameshatolewa kwenye Taarifa za Kamati zilizopita hivyo, Kamati imeona hakuna haja ya kurudia kutoa maoni yale yale kila siku kinachotakiwa tu ni kwa Serikali kufanyia kazi ushauri unaotolewa na Kamati.

2.1 **Wizara ya Kilimo**

Mheshimiwa Spika, Majukumu ya Wizara ya Kilimo yameainishwa katika Hati ya Mgawanyo wa Majukumu ya Mawaziri (*Ministrial Instrument*) ya Mwaka 2017 na mabadiliko ya Muundo wa Wizara ya Mwaka 2018 ambayo yalikusishwa kurudishwa kwa shughuli za umwagiliaji kutoka Wizara ya Maji

na Umwagiliaji na kuongezewa shughuli za masoko na usindikaji kwa Wizara ya Kilimo.

Mheshimiwa Spika, kulingana na Hati hiyo na mabadiliko yake, majukumu ya Wizara ya Kilimo ni kama ifuatavyo: -

- i. Kuandaa na kutekeleza Sera za Kilimo. Usalama wa Chakula na Ushirika;
- ii. Kusimamia Matumizi Bora ya Ardhi ya Kilimo;
- iii. Kusimamia Usalama wa Chakula;
- iv. Kusimamia Uhifadhi wa Kimkakati wa Chakula;
- v. Kusimamia Maendeleo ya Ushirika na Vyama vya Ushirika;
- vi. Kuratibu Maendeleo ya Vyama vya Ushirika wa Akiba na Mikopo;
- vii. Kuendeleza Miundombinu ya Kilimo;
- viii. Kuratibu masoko na kuongeza Thamani ya Mazao ya Kilimo;
- ix. Kusimamia Maendeleo ya Zana za Kilimo na Pembejeo;
- x. Kuendeleza Kilimo cha Umwagiliaji;
- xi. Kusimamia Maendeleo ya Rasilimali Watu Wizarani.

Mheshimiwa Spika, utekelezaji wa majukumu ya Kamati ulizingatia majukumu ya Wizara yaliyobainishwa hapo juu na kujielekeza kwenye Mpango wa maendeleo wa Wizara ambapo kipaumbele ni kuhakikisha kilimo cha kisasa, chenye tija na cha kibiashara ili kuhakikisha usalama wa chakula kwa

ajili ya kukabiliana na tatizo la njaa, uhakika wa upatikanaji wa malighafi kwa ajili ya viwanda.

Mheshimiwa Spika, kwa muktadha huu, utendaji wa shughuli za Kamati ulijikita katika kupima mafanikio ya Wizara kwenye maeneo yafuatayo: -

2.1.1 **Ujenzi na Ukarabati wa Miundombinu ya Umwagiliaji**

Mheshimiwa Spika, Tume ya Maendeleo ya Umwagiliaji ilipanga kukamilisha ujenzi wa miradi mitano (5) ambayo ni Mradi wa Nyamitita (Serengeti), Kirya (Mwanga), Rudewa (Kilosa), Endagaw (Hanang) na Bwawa la Kongogo (Bahi).

Mheshimiwa Spika, miradi hii ipo katika hatua ya manunuzi baada ya kupata wakandarasi wa kutekeleza miradi hii, hata hivyo miradi hii haijaanza kutekelezwa kutokana na Wizara ya Fedha na Mipango kuchelewesha kutoa fedha za utekelezaji wa miradi hii licha ya kupokea maombi ya fedha hizi kutoka Wizara ya Kilimo.

Mheshimiwa Spika, mbali na kuchelewa kuanza kwa ujenzi wa miradi hiyo mitano, Serikali kwa kushirikiana na Benki ya Dunia imefanikiwa kutekeleza Mradi wa Kuongeza Uzalishaji wa Zao la Mpunga katika mkoa wa Morogoro. Aidha, mradi wa kuendeleza Skimu za Umwagiliaji za Wakulima wadogo wa Njage(Simanjiro), Mwalunili (Igunga), Kwemgiriti na Kituane Mwenzae(Lushoto), Soko (Moshi) na Katela Ntaba (Busokelo) umekamilika. Ujenzi wa Skimu za Nanganga,

Kiongowele na Kinyope umefikia **asilimia 95** Kamati inaipongeza Wizara kwa kufanikiwa kutekeleza ujenzi wa skimu zote 10 kwa **asilimia 78**.

2.1.2 **Ujenzi na ukarabati wa maghala, masoko na miundombinu ya kuhifadhi mazao ya kilimo**

Mheshimiwa Spika, ujenzi wa miundombinu ya maghala Kuhifadhi ulio chini ya Wakala wa Hifadhi ya Chakula, ujenzi wa maghala na Vihenge unaendelea na umefikia **asilimia 56.1** ya ujenzi. Hata hivyo, changamoto ya masoko bado ni kubwa kwa bidhaa za mazao yatokanayo na ulezi, mtama, ufuta, mbaazi, alizeti na mihogo.

2.1.3 **Kuimarisha uzalishaji wa mbegu bora za mazao na kuzisambaza kwa wakulima**

Mheshimiwa Spika, ili nchi ifikie malengo ya kukuza uzalishaji wenye tija katika kilimo ni lazima ijitegemee katika kuongeza uzalishaji wa mbegu. Usalama wa chakula na malighafi za viwanda vitawezekana tu endapo nchi yetu itakuwa na uwezo wa ndani wa kuzalisha mbegu mbalimbali. Kwa sasa Tanzania inaagiza mbegu kutoka nje kwa **asilimia 60** ambazo huuzwa kwa bei kubwa na nyingi ya mbegu hizo hulalamikiwa na wakulima kukosa ubora kwa kuwa hazikidhi matwaka ya hali ya udongo wa hapa nchini. Aidha, kumekuwepo na malalamiko ya muda mrefu kutoka kwa wakulima kuwa kuna upungufu mkubwa wa mbegu za aina mbalimbali.

Mheshimiwa Spika, uzalishaji wa mbegu nchini bado si wa uhakika kutokana na ukweli kwamba uzalishaji wa mbegu hapa nchini hutegemea zaidi mvua, kutokana na mabadiliko ya hali ya hewa ni maeneo machache tu ndio hupata mvua ya uhakika. Uzalishaji wa mbegu nchini utaimarika endapo miundombinu ya umwagiliaji itaimarishwa na kuwezesha uzalishaji wa mbegu bora katika kipindi chote cha mwaka na hivyo kurahisisha upatikanaji wake tena kwa gharama nafuu.

Mheshimiwa Spika, njia nyingine za kuongeza uzalishaji wa mbegu bora ni pamoja na kuimarisha huduma za maabara za mbegu nchini kwa kujenga, kukarabati na kununua vifaa vya kisasa kwa ajili ya maabara za Taasisi za Utafiti wa Kilimo (*Tanzania Agriculture Research Institute - TARI*) na Wakala wa Mbegu za Kilimo (*Agriculture Seesd Agency - ASA*). Aidha, ni muhimu pia kwa Serikali kujenga na kukarabati sehemu za vyumba vya baridi vya kuhifadhia mbegu ambavyo sehemu kubwa ni chakavu.

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kuwa Tasnia ya Mbegu inakabiliwa na changamoto nyingi, baadhi ya changamoto hizo ni pamoja na kukosekana kwa takwimu sahihi za mahitaji ya mbegu, maghala ya kuhifadhia mbegu ni chakavu na hayana ubora hivyo kufanya mbegu zinazogunduliwa kuhifadhiwa kwenye mazingira ambayo si salama na kufanya

mbegu kuwa na ubora zisizo na viwango stahiki na hivyo kutoa mazao hafifu.

Mheshimiwa Spika, vilevile tasnia ya mbegu inakabiliwa na changamoto ya uchache wa wataalamu wa mbegu na katika uchache huo wengi wanaendelea kustaafu. Aidha, kuna changamoto pia ya uelewa mdogo wa wakulima kuhusu matumizi ya mbegu bora na umuhimu wake katika kuongeza mapato na bado wakulima wengi hawapati taarifa kuhusu matokeo ya mbegu chache zilizogunduliwa na upatikanaji wake.

2.1.4 **Masoko na mahitaji ya kilimo cha mazao ya mboga mboga na matunda (HOTCULTURE)**

Mheshimiwa Spika, kutokana na umuhimu wa mazao ya mbogamboga na matunda kwenye mwili wa binadamu kumekuwepo na ongezeko la mahitaji makubwa duniani ya mazao yatokanayo na sekta ndogo ya kilimo cha mboga mboga na matunda ambapo utafiti uliofanywa na (Ubalazi wa Uholanzi, 2017) ulionyesha mazao yatokanayo na kilimo cha mboga mboga na matunda yalichangia pato la Taifa kwenye mapato yatokanayo na fedha za kigeni kwa **asilimia 38 mwaka 2015**, ambazo zilipatikana kutokana na mauzo ya nje yenye thamani ya **dola 545 milioni** ikilinganishwa na **dola 64 milioni** zilizopatikana mwaka 2005.

Mheshimiwa Spika, sekta ndogo ya mboga mboga na matunda inahusika na matunda hususan jamii ya maparachichi, mboga mboga za jamii ya maharage mabichi, maua ya aina mbalimbali na mazao ya viungo (*species*). Sekta hii hadi sasa imeajili wastani wa **asilimia 8** ya Watanzania ambao ni takriban watu **milioni 4.4** katika mnyororo mzima wa kuongeza thamani ya mazao hayo. Wengi wanaojishughulisha na kilimo hiki ni wakulima wadogo wadogo na hususani wanawake.

Mheshimiwa Spika, mahitaji ya mboga mboga na matunda katika nchi za ulaya yanafikia tani kati ya **30-40 kwa wiki**, licha ya ardhi nzuri inayofaa kwa kilimo hiki, hali nzuri ya hewa na inayofaa kwa kilimo cha mboga mboga na matunda kwa eneo kubwa la Tanzania, bado nchi yetu haijaweza kukamata fursa hii ya mahitaji makubwa ya soko la kimataifa.

Mheshimiwa Spika, hali hii inatokana na watendaji wetu kufanya kazi kwa mazoea kuwa mazao makuu ya biashara kama Chai, Pamba, Tumbaku, Kahawa na Korosho ndio yenye uwezo wa kuliingizia Taifa fedha nyingi za kigeni.

Mheshimiwa Spika, pamoja na faida zinazoambatana na kilimo cha mboga mboga na matunda, sekta hii ndogo inakabiliwa na changamoto zifuatazo; -hakuna mkakati wa

makusudi wa kuhakikisha ulimaji wa mazao haya unaongezeka ili kukamata soko la Ulaya, kodi na tozo nyingi kutoka kwenye Mamlaka mbalimbali za udhibiti, kuna mwingiliano wa kodi na tozo zipatazo 45 kutoka Mamlaka na Taasisi mbalimbali za Serikali.

Jedwali lifuatalo linaonyesha mazingira magumu ya kibiashara yanayowakabili wafanyabiashara wa sekta ndogo ya mbogamboga na matunda kutoka Mamlaka mbalimbali za Serikali

Business Environment: Multiplicity of taxes, levies and fees

FEES BY LEGULATORY BODIES (29)	LGA LEVEL & FEES (7)	TRA TAXES (9)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Fire inspection/ certificate 2. Safety Inspection 3. Health Inspection (OSHA) 4. Water use fee 5. Certificate of confirmity 6. Plant Import Permit 7. Phytosanitary certificate 8. Radiation analysis 9. SUMATRA Container Transportation Fee 10. Chemical importation permit 11. Immigration (CTA) 12. Holiday/ entry visa 13. Immigration work permit 14. Land rent 15. Fertilizer registration 16. Fertilizer testing 17. Pesticide testing 18. Pesticide registration 19. Pesticides registration permit 20. TMDA inspection fees 21. TMDA registration fees 22. Seed inspection 23. Variety registration 24. Certificate of seed testing 25. Certificate of seed import/ export 26. Pension Fund 27. On farm crop inspection 28. Plant quarantine inspection 29. NEMC 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Produce cess 2. On Transit fees 3. Health Inspections 4. "Mazingira fees" 5. Parking fees 6. Service levy 7. Business license 	<ol style="list-style-type: none"> 1. VAT on packaging materials 2. Excesise duty 3. Vehicle Inspection fees. 4. Import levies (various) 5. PAYE 6. Fuel levy 7. RDL 8. Skills and Development Levy 9. Workers Compersation Fund

Kielelezo: www.taha

2.1.5 Kilimo Mseto/ Kilimo Hifadhi

Mheshimiwa Spika, kwa asili mfumo wa kilimo wa Tanzania umejikita kwenye Kilimo Mseto/ Hifadhi. Kilimo / hifadhi ni mfumo wa kilimo unaojumuisha kwa pamoja shughuli za upandaji wa mazao ya chakula/ biashara, upandaji miti na ufugaji katika eneo la shamba. Mfumo huu waweza kuandaliwa kwa zamu au hata kujumuishwa kwa pamoja bila kuzingatia msimu.

Mheshimiwa Spika, kutokana na ongezeko la idadi ya watu wanaohamia mijini uzalishaji wa mazao ya kilimo umeendelea kupungua sehemu za vijijini ambako ndiko shughuli za kilimo zilikuwa zikitekelezwa kwa kiwango cha juu. Aidha, mabadiliko ya tabia nchi yamechangia kupungua kwa uzalishaji wa bidhaa za kilimo kwa kuwa maeneo ya mashambani yalitegemea mvua, pamoja na kukosekana kwa rutuba kwenye ardhi kutokana na mashamba kulimwa kwa miaka mingi.

Mheshimiwa Spika, ili kuongeza uzalishaji kwa kukabiliana na ukosefu wa rutuba kwenye udogo pamoja na upungufu wa mbolea aridhini na kutokana na ongezeko la wadudu waharibifu na magonjwa kumepelekea kuongezeka kwa matumizi ya viuatilifu, viudadu na kemikali. Hali hii imepelekea ongezeko kubwa la matumizi ya pembejeo za

kemikali na kusibitishwa kuwa shamba hulimwa kwa kutumia pembejeo huongeza uzalishaji.

Mheshimiwa Spika, pamoja na tija ya matumizi ya Kemikali katika kuongeza uzalishaji matumizi ya kemikali yana athiri sana mazingira na afya za watu. Ili kuondokana na athari hizi wanasayansi wa kilimo wanahimiza matumizi ya mfumo wa kilimo mseto/ hifadhi kwa kuwa chafaa sana iwapo shamba ni dogo na hususan kwenye maeneo ambayo ardhi imelimwa kwa muda mrefu na kukosa rutuba.

Mheshimiwa Spika, faida za mfumo wa kilimo cha mseto/ hifadhi ni pamoja na kuzuia mmomonyoko wa udongo, kuimarisha rutuba ya udongo, kutunza unyevunyevu wa udongo na hivyo kurutubisha ardhi, kusaidia kuongeza uzalishaji wa mazao kwa muda mfupi, kupunguza matumizi mengi ya pembejeo na hivyo kuwa na uzalishaji endelevu. Aidha, kilimo mseto/ hifadhi husaidia pia kuhifadhi wa mazingira yaliyoharibiwa na mabadiliko ya tabianchi.

Mheshimiwa Spika, kufuatia maelezo hayo na bila kuathiri matumizi ya kemikali ni vyema Serikali ikasaidia kupunguza matumizi ya kemikali kwa kufanya utafiti kuhusu athari za kilimo cha madawa kwenye udongo na kwenye afya za binadamu huku ikiweka mikakati ya kuimarisha mfumo wa asili ambao unahuisha mchanganyiko wa mazao kwenye shamba moja ambao bado unatumwa na wakulima wengi

wadogo wadogo kujihakikishia usalama wa chakula na kipato.

2.2 **Wizara ya Mifugo na Uvuvi**

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Hati Idhini (*Istrument*) ya Wizara, Wizara ya Mifugo na Uvuvi inatakiwa kutekeleza majukumu ya msingi yafuatayo: -

- (i) Kuhakikisha Sera, Sheria na Mikakati ya Mifugo inatekelezwa;
- (ii) Kuongeza upatikanaji wa maji, malisho, vyakula vya mifugo na pembejeo nyingine;
- (iii) Kuongeza tija na uzalishaji wa mazao ya mifugo;
- (iv) Kuwezesha upatikanaji wa masoko endelevu ya mazao ya mifugo;
- (v) Kuwezesha uongezaji wa thamani wa mazao ya mifugo;
- (vi) Kuimarisha mfumo wa ukusanyaji, uchambuzi na usambazaji wa takwimu za mifugo na
- (vii) Kuzuia na kudhibiti magonjwa ya mifugo.

2.2.1 **Sekta ya Mifugo**

Mheshimiwa Spika, katika utekelezaji wa Majukumu ya Kamati kwa Wizara ya Mifugo na Uvuvi, Kamati imebaini kuwepo kwa mafanikio mbalimbali yafuatayo: -

- (i) Kuongezeka kwa ukusanyaji wa maduhuli kiasi cha **asilimia 50** kutoka shilingi **14,154, 918, 456 mwaka 2015/2016-** Hadi tarehe 31 Desema, 2019 na kufikia kiasi cha shilingi **23,844,415,611.**

- (ii) Kuongezeka kwa uzalishaji wa mazao ya mifugo aina ya Maziwa, Nyama na Mayai kutoka mwaka 2015/16 hadi Mwaka 2018/ 19.
- (iii) Kupungua na kutatuliwa kwa migogoro baina ya Wakulima, maeneo ya hifadhi na Wafungaji na hivyo kuwezesha **vijiji 920 kurejeshewa maeneo ya hifadhi, misitu na maeneo tengefu.**
- (iv) Kutolewa kwa **Hekta 12,658** kutoka kwenye mashamba ya Serikali na kuwapa wakulima na wafugaji katika **vijiji 18 ili** kutatua migogoro katika mikoa ya **Pwani (He. 10,858) na Ruvuma (Ha. 1,800).**
- (v) Kuandaliwa kwa kanuni ya ukamataji wa Wanyama chini ya Sheria ya Ustawi wa Wanyama kwa lengo la kuzuia ukamataji holela wa wanyama.
- (vi) Serikali imefanikiwa kurejesha machinjio ya Kisasa ya Dodoma toka Kampuni ya TMCL na kuwa chini ya usimamizi wa Wizara kwa kipindi cha mpito hadi itakapopata mwekezaji mpya. Kutokana na kampuni hiyo kushindwa kuuza nyama nje ya nchi na hivyo kuikoshesha Serikali Mapato ya kigeni, ajira kwa wakazi

wa Dodoma, na kushindwa kutoa gawio kwa Serikari kwa takriban miaka 11.

- (vii) Kuongezeka kwa udahili wa wanafunzi hadi kufikia katika ngazi ya cheti ambayo itasaidia wahitimu kupunguza tatizo la Maafisa Ugani.
- (viii) Wafugaji 1,697 na maafisa ugani 17 wamepata mafunzo kuhusu ufugaji kibiashara katika Halmashauri 8.
- (ix) Mashamba darasa ya malisho bora yameongezeka kutoka 15 mwaka 2016/17 na 19 mwaka 2017/18 ikilinganishwa na mashamba Darasa 57 mwaka 2018/19 sawa na ongezeko la **asilimia 380** na **asilimia 300** katika Halmashauri 21.
- (x) Uzinduzi wa Agenda ya Kitaifa ya Utafiti wa Mifugo nchini 2020 - 2025 umefanyika kwa lengo la kutoa muongozo wa utafiti wa mifugo unaendana na mabadiliko ya teknolojia na tabia nchi ili kukidhi mahitaji ya wadau na kutekeleza vipaumbele vya Wizara / Serikali.
- (xi) Kuanzishwa na kutekelezwa kwa Dawati la Sekta Binafsi.

2.2.2 **Changamoto zinazokwamisha utekelezaji wa Malengo na Majukumu ya Wizara kwa Sekta ya Mifugo**

Mheshimiwa Spika, changamoto kubwa inayoikabili sekta ya Mifugo ni fedha kidogo za ndani zinazotengwa kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo. Fedha za maendeleo za ndani

zilizotengwa kwa Mwaka wa Fedha 2019/2020 ni shilingi bilioni 3 tu ambazo Kamati imebaini hazitoshi kutekeleza mipango ya maendeleo iliyokusudiwa na Wizara.

Mheshimiwa Spika, kwa Wizara kushindwa kutekeleza mipango ya maendeleo kikamilifu ni kiashiria kwamba mifugo yetu itaendelea kuwa mifugo isiyo na ubora na hivyo kushindwa: -

- i) Kushindana kwenye soko la ndani na la kimataifa na hivyo kutochangia ongezeko la mapato yatokanayo na mauzo ya nje na hivyo kutochangia kwenye ukuaji wa uchumi;
- ii) Kuchangia malighafi kidogo kwa viwanda na hivyo kushindwa kuchangia utekelezaji wa agenda kuu ya uchumi wa viwanda;
- iii) Kuchangia kupunguza au kuondoa umaskini kwa mfugaji mmoja mmoja na kwa Taifa.

Mheshimiwa Spika, tathimini iliyofanywa kwa ushirikiano wa Wizara ya Mifugo na Uvuvi na Taasisi ya Kimataifa ya Mifugo (*International Livestock Research Institute- ILRI*) kwa kipindi cha miaka 15 (2016/17-2031/32) imeonyesha Tanzania ni nchi ya pili Barani Afrika kwa kuwa na mifugo mingi baada ya Ethiopia. Takwimu zinaonyesha kuna **ng`ombe milioni 32.2, mbuzi milioni 20, kondoo milioni 5.5, kuku wa asili milioni 38.5, kuku wa kisasa milioni 40.6** na **nguruwe milioni 2**.

Mheshimiwa Spika, pamoja na idadi kubwa ya mifugo iliyoko nchini, Sekta ya Mifugo bado inazalisha kwa tija ndogo kutokana na sababu kuu zifuatazo: -

- a) Magonjwa ya mifugo;
- b) Ukosefu wa Malisho, vyakula na maji ya mifugo; na
- c) Mbari (*breed*).

Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2016 sekta ya mifugo ilichangia **asilimia 7.7** ya pato la Taifa, na sekta ilikuwa kwa **asilimia 2.6**. Aidha, kaya takribani **milioni 4.6** zinajihusisha na ufugaji, ikiwa ni **asilimia 50** ya kaya zote nchini. Takwimu hizi zinaonyesha mifugo ni zao muhimu kwenye kuondoa umasikini na endapo utafanyika uwekezaji wa ziada, sekta ya Mifugo itaongeza ajira, pato la Taifa na kuchangia kwenye malighafi ya viwanda.

Mheshimiwa Spika, vilevile tathimini ya Sekta ya Mifugo inaonyesha ifikapo mwaka 2030 kutakuwa na upungufu wa nyama hasa nyama nyekundu (ng`ombe, mbuzi na kondoo) kiasi cha **tani 1,731,000** sawa na upungufu wa **asilimia 33** ya mahitaji. Upungufu wa nyama nyekundu utachangiwa zaidi na changamoto za malisho/ maeneo ya ufugaji. Aidha, ongezeko la mahitaji litatokana na ongezeko la kipato, ongezeko la idadi ya watu pamoja na watu wengi zaidi kuhamia mijini.

Mheshimiwa Spika, tathimini hii imeonyesha kuwa endapo uwekezaji wa ziada utafanyika inakadiriwa nyama nyekundu itazalishwa kiasi

cha **tani milioni 3.2** kati ya mwaka 2031/32, ikiwa ni ongezeko la **asilimia 199** kutoka uwekezaji wa sasa. Uwekezaji wa ziada utaongeza pia upatikanaji wa ngozi na maziwa ambayo nayo yanaonyesha kutakuwa na upungufu wa **lita 5.4** milioni katika kipindi cha **miaka 15** ijayo.

Mheshimiwa Spika, kwa ujumla matokeo ya tahimini iliyofanywa na Serikali kwa kushirikiana na wadau wa maendeleo imeonyesha zipo faida za moja kwa moja kwenye uwekezaji wa ziada kwenye Sekta ya Mifugo, hata hivyo Serikali bado haijaipa sekta ya Mifugo uzito unaostahili.

Mheshimiwa Spika, licha ya tathimi iliyofanywa na Serikali yenyewe bado hakuna uwekezaji wa ziada unaofanywa na Serikali kwani ipo changamoto kubwa ya utoaji wa fedha za miradi ya maendeleo kwa wakati kama ilivyoidhinishwa na Bunge. Kwa mfano hadi Kamati inaandika taarifa hii Fedha za Miradi ya Maendeleo kwa Mwaka wa Fedha 2019/20 zilizokuwa zimetolewa ni shilingi **154,000,000:00** tu kati ya shilingi **3,000,000,000:00** zilizoidhinishwa na Bunge na kupelekea shughuli za maendeleo kushindwa kutekelezwa ipasavyo.

Mheshimiwa Spika, kutotolewa kwa fedha za miradi ya maendeleo kwa wakati kumepelekea Wizara kushindwa kuanza kutekeleza yafuatayo: -

- Kujenga uwezo wa watakwimu kukusanya na kuchambua takwimu za mifugo;

- Kufanya mapitio ya Sera ya Mifugo ya Mwaka 2006 na mkakati wake ili kuboresha mazingira ya biashara;
- Kutotekeleza Mpango Kabambe wa Mifugo Tanzania;
- Kuimarisha mashamba ya Serikali ya kuzalisha mitamba, kujenga na kukarabati baadhi ya minada;
- Kuwezesha operesheni za kudhibiti biashara ya haramu ya mifugo kwenye minada na masoko ili kuhakikisha mifugo inafikishwa machinjioni, kutambua, kugawa; na
- Kutaganza maeneo ya malisho kwenye baadhi ya mikoa na kuchimba mabwawa na kukarabati malambo katika mikoa 10.

Mheshimiwa Spika, Kamati pia ilifanya ziara ya kutembelea Machinjio ya Kisasa ya Dodoma (*Tanzania Meat Company Limited*). Kabla ya Mwaka 2008 machinjio haya yalikuwa yakimilikiwa na Serikali kwa asilimia 100 hadi ilipouza **asilimia 51** ya haki zake za mali ya machinjio kwa mwekezaji binafsi anayejulikana kwa jina la NICOL ili kuleta tija katika kiwanda cha MTCL na hivyo kubakiwa na **asilimia 49** ya hisa zilizokuwa zikisimamiwa na Kampuni ya Ranchi za Taifa (NARCO).

Mheshimiwa Spika, kabla ya Serikali kuuza hisa zake, TMCL ilikuwa ikijiendesha kwa ufanisi hadi kupata zabuni ya kuuza nyama aina ya ng`ombe, mbuzi na Kondoo katika nchi za Uarabuni, Oman na Dubai. Hata hivyo, Kampuni ya NICOL imeshindwa kutekeleza masharti ya mkataba wa wanahisa ikiwa ni pamoja na kutekeleza Mpango wa Uwekezaji ikiwa ni

pamoja na kuwekeza shilingi **bilioni 4.571** katika kipindi cha kuanzia 2008- 2011.

Mheshimiwa Spika, kutokana na kampuni ya NICOL kushindwa kutekeleza mkataba wa makubaliano kulipelekea kiwanda cha nyama kutojengwa, kushindwa kufanya upanuzi na ukarabati wa miundombinu na mitambo. Kampuni ya NICOL imekuwa ikifanya biashara na mali za Kampuni bila ya kuwekeza na bila kutoa gawio kwa Serikali kwa kipindi chote cha miaka 11 tangu akabidhiwe kiwanda hicho.

Mheshimiwa Spika, tangu kiwanda hicho kibinafsishwe Serikali imeendelea kupata hasara kwa kupoteza ajira, fedha za kigeni kutokana na kiwanda kufungwa kuuza mazao ya mifugo katika nchi za Jumuiya ya Kiarabu (UAE).

Mheshimiwa Spika, kufuatia hasara iliyopatikana, mwezi Desemba, 2019 Serikali ilivunja Mkataba wa mauzo ya mali za machinjio ya Dodoma na sasa machinjio hayo yanamilikiwa na Serikali kwa asilimia 100. Kamati inaipongeza Serikali kwa uamuzi wa kurudisha machinjio ya Dodoma kwenye umiliki wa Serikali.

Mheshimiwa Spika, pamoja na pongezi hizo Kamati inataka Serikali kufanya uchunguzi ili kubaini wabadhirifu waliohusika kuhujumu Serikali. Aidha, Kamati inapendekeza uchunguzi huu ufanyike kwa awamu mbili yaani kipindi cha kwanza

cha Bodi anzilishi (7 Novemba, 2008 – Mei 2016) na kipindi cha pili (10 Mei, 2016- 29 Desemba, 2019.) Kamati inaamini hatua hii itadhihirisha kwa uwazi utendaji wa awamu zote mbili na uwajibikaji stahiki.

2.2.3 Sekta ya Uvuvi

Mheshimiwa Spika, kama wote tunavyofahamu kuwa Tanzania imejaliwa kuwa na maeneo mengi ya maji ya bahari na maji baridi ambapo kuna rasilimali nyingi za uvuvi. Ili kuendeleza rasilimali nyingi ya uvuvi iliyopo nchini, Sera ya Taifa ya Uvuvi ya Mwaka 2015 inaitaka Wizara kuimarisha usimamizi na matumizi endelevu ya rasilimali za uvuvi.

Mheshimiwa Spika, ilikuendeleza rasilimali za uvuvi zilizopo nchini kwa Mwaka wa Fedha 2019/20 Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Mwaka 2019/20 ulijielekeza katika kuhakikisha: -

- (i) Kusimamia na kuhamasisha Uwekezaji katika Uvuvi wa Bahari Kuu na Viwanda vya Kuchakata Mazao ya Uvuvi;
- (ii) Kuimarisha Miundombinu na Kukuza Biashara ya Mazao ya Uvuvi;
- (iii) Kuboresha Upatikanaji wa Taarifa Sahihi za Uvuvi;
- (iv) Kuimarisha na kuendeleza Ulinzi wa Rasilimali za Uvuvi;
- (v) Kuongeza Upatikanaji wa Vifaranga vya Samaki; na

(vi) Kuimarisha Shughuli za Utafiti, Huduma za Ugani na Mafunzo ya Uvuvi.

Mheshimiwa Spika, ili kutekeleza Mpango huo wa Maendeleo ilitarajiwa Wizara ya Mifugo na Uvuvi ijielekeze katika kuharakisha Ujenzi wa Bandari ya Uvuvi, kutenga fedha kwa ajili ya utafiti wa mazao ya uvuvi, kuhakikisha kuna Mkakati maalum wa kuwezesha Ufugaji wa Samaki kwenye vizimba na Mkakati wa kutoa elimu kwa wavuvi ili waondokane na uvuvi haramu.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipokuwa ikitekeleza majukumu yake imebaini kuwa Wizara ilipanga kukamilisha upembuzi yakinifu wa Bandari ya Uvuvi hata hivyo kazi hii bado haijakamilika kutokana na kutotolewa kwa fedha ya maendeleo kwa ajili ya kazi hii, bado kuna changamoto ya kufanya tafiti mbalimbali ili kubaini wingi wa samaki kwenye ukanda wa bahari na maziwa kutokana na Serikali kutopeleka pesa za miradi ya maendeleo iliyokusudiwa.

Mheshimiwa Spika, ili kukabiliana na changamoto ya kupungua kwa mazalia ya samaki katika maji ya asili na kuongezeka kwa mahitaji ya samaki duniani ukuzaji wa viumbe kwenye maji ndio njia pekee ya kuongeza upatikanaji wa vifaranga vya samaki kwa kujenga na kuendesha vituo vya ukuzaji wa viumbe kwenye maji.

Mheshimiwa Spika, kwa mwaka wa Fedha 2019/20 Wizara ilipanga kujenga kituo ukuzaji viumbe kwenye maji eneo la

kunduchi jijini Dar es salaam hata hivyo kazi hii ilipangwa kutekelezwa kwa kutumia fedha za ndani, hata hivyo kazi hii bado haijafanyika kutokana na Serikali kutopeleka pesa yoyote kwa ajili ya utekelezaji wa mradi huu.

Mheshimiwa Spika, pamoja na changamoto hizo na nyingine, Kamati inaipongeza Serikali kwa kupunguza uvuvi haramu, kuongezeka kwa ukusanyaji wa maduhuli ya Serikali, kuongezeka na upatikanaji wa samaki na kufanikiwa kuondoa kwa muda tozo ya mrabaha wa kiasi cha dola ya 0.4 kwenye kila leseni za uvuvi wa bahari kuu na hivyo kuvutia wawekezaji kwa kuongeza mapato yatokanayo na leseni za uvuvi kwa meli za ndani na nje ambacho ndio chanzo cha kikuu cha mapato kwa Mamlaka ya Kusimamia Uvuvi wa Bahari kuu.

Mheshimiwa Spika, pamoja na pongezi hizo. Kamati imebaini kuwa pamoja na kuongezeka kwa upatikanaji wa samaki, bado ongezeko hilo halijaleta nafuu kwa wanachi wa kawaida kutoka na ukweli kwamba bei ya samaki bado iko juu, na hakuna soko la uhakika wa kuuza mazao ya samaki kwa bei yenye tija.

2.3 **Wizara ya Maji**

Mheshimiwa Spika, Maji ni rasilimali muhimu kwa ajili ya uhai wa binadamu, wanyama, mimea, na mazingira. Aidha, maji ni injini ya shughuli za maendeleo ya kijamii na kiuchumi na nyenzo muhimu katika kutokomeza umaskini na kukuza uchumi wa mtu mmoja mmoja na taifa kwa ujumla. Kutokana na umuhimu huo, ni muhimu kwa Serikali kuendelea kuwekeza katika kuhakikisha nchi yetu inaendelea kuwa na maji ya kutosha ili kukidhi mahitaji mbalimbali.

Mheshimiwa Spika, uwekezaji umekuwa ukifanywa na Serikali na wadau mbalimbali kwa kuzingatia Sera ya Taifa ya Maji ya Mwaka 2002. Kimsingi uwekezaji unaofanywa na Serikali na wadau mbalimbali unalenga kuendeleza rasilimali za maji nchini na usambazaji wa maji ya kunywa na kwa matumizi mengine ya kibinadamu, kijamii na kiuchumi.

Mheshimiwa Spika, utekelezaji wa majukumu ya Wizara ya Maji unahusisha program ya Maendeleo ya Sekta ya Maji ambayo malengo yake makuu ni: -

- (i) Kuwa na huduma bora ya maji kwa watu wote katika maeneo ya mijini ifikapo mwaka 2025;
- (ii) Kuwa na huduma bora za maji vijijini kwa zaidi ya asilimia 90 ya wananchi ifikapo mwaka 2025; na
- (iii) Kuwa na rasilimali za maji endelevu kwa kuvilinda, kuvitunza, kuviendeleza na kutafuta vyanzo vipya vya maji.

Mheshimiwa Spika, ili kuhakikisha maendeleo ya Sekta ya Maji yanafikiwa, Wizara ya Maji imejiwekea malengo ya muda mfupi na kati ambayo ni pamoja na: -

- a) Kuhakikisha kuwa makundi yote ya jamii yanapata huduma inayoridhisha ya majisafi na usafi wa mazingira kwa kuongeza upatikanaji wa huduma hiyo kufikia **asilimia 85** kwa wakazi wa vijijini na kufikia **asilimia 95** kwa maeneo ya majini ifikapo 2020/21;
- b) Kuhakikisha kuwa rasilimali za maji zinatunzwa, zinasimamiwa na zinatumika kwa njia endelevu kwa manufaa ya kijamii na kiuchumi na
- c) Kuboresha mazingira ya kazi na kuendeleza Watumishi wa sekta ya maji ili kuwezesha kufikiwa kwa malengo yaliyowekwa.

Mheshimiwa Spika, Kamati imefanya tathimini ya utekelezaji wa majukumu ya Wizara kwa kuzingatia malengo iliyojiwekea. Tathimini ya Kamati imegawanyika katika maeneo manne yafuatayo: -

- Hali ya Upatikanaji wa Huduma za Maji Nchini;
- Utekelezaji wa Miradi ya Maji;
- Mahitaji ya Wataalam katika utekelezaji, usimamizi na uendeshaji wa miradi kwenye Sekta ya Maji; na
- Upotevu wa Maji.

2.3.1 Hali ya Upatikanaji wa Huduma za Maji Nchini

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu ya matokeo ya utafiti uliofanywa na Ofisi ya Taifa ya Takwimu, yaliyotolewa mwezi Mei 2019 ambapo hadi kufikia Desemba 2018, kiwango cha upatikanaji wa huduma ya maji vijijini na mijini ni wastani wa **asilimia 64.8** na **asilimia 80**, sawia.

Mheshimiwa Spika, ipo haja ya Serikali kujiridhisha na takwimu hizi kutokana na ukweli kwamba hali ya upatikanaji wa maji maeneo mengi ya vijijini bado si ya kuridhisha kama takwimu za Serikali zinavyosema.

2.3.2 Utekelezaji wa Miradi ya Maji

Mheshimiwa Spika, upatikanaji wa huduma za maji vijijini na mijini hutekelezwa kupitia miradi ya maji ambayo kwa muda mrefu imekuwa haikamiliki kwa wakati na miradi mingine kushindwa kutekelezwa kutokana na ukweli kwamba mahitaji ya miradi ya maji ni makubwa kuliko fedha inayopatikana.

Mheshimiwa Spika, ili kukabiliana na changamoto ya Rasilimali Fedha kwa lengo la kuharakisha upatikanaji wa huduma ya majisafi na usafi wa mazingira nchini, Serikali imeazimia na inatekeleza miradi ya maji kupitia *Force Account*. Utaratibu huu umewezesha kuokoa fedha nyingi kwenye miradi ya kimkakati.

Mheshimiwa Spika, kupitia utaratibu wa kutumia *force Account* Wizara ya Maji imeweza kuokoa kiasi cha shilingi **bilioni 18,201,389,324.71** kati ya shilingi **bilioni 56,373,089,584.68**

zilizokuwa gharama za awali katika kutekeleza miradi kumi (10) katika mikoa ya Arusha (**AUWASA**), Iringa (**IRUWASA**), Kagera (**BUWASA**), Katavi (**MPANDA UWSA**), Manyara (**BAWASA**), Mara (**MUSOMA UWSA**), Mbeya (**MBEYA UWSA**), Morogoro (**MORUWASA**), Rukwa (**SUWASA**), Shinyanga (**KASHWASA**), na Tabora (**TUWASA**).

Mheshimiwa Spika, Kamati inapongeza uamuzi huu wa Serikali wa kutumia *Force Account* ili kupata thamani ya pesa iliyotumika (*Value for Money*), hata hivyo, utafiti uliofanywa na Kamati umebaini kuwa utaratibu huu wa kutumia *force Account* umepelekea kudhoofisha kampuni nyingi za wakandarasi wadogo/ wazawa kwani kampuni za wakandarasi hawa zilikuwa zinajiendesha kutokana na kupata kazi za Halmashauri mbalimbali na Taasisi za Serikali.

Mheshimiwa Spika, uamuzi wa Serikali kutumia utaratibu wa *Force Account* umepelekea zaidi ya **kampuni 1,700** kufutiwa usajili kutokana na sababu mbalimbali ikiwa ni pamoja na kutoweza kuendelea na biashara ya ukandarasi. Hatua hii imepelelea vijana wengi kukosa ajira na kuikosesha Serikali mapato yatokanayo na kodi mbalimbali zilizokuwa zikilipwa na kampuni hizi.

Mheshimiwa Spika, ili kuwasaidia wakandarasi Wazawa kukua, Kamati inaamini bado Serikali ingeweza kufanya kazi ya ziada kwa kuhakikisha inaanda **BOQ** zenye uhalisia kuliko ilivyokuwa ikifanyika awali ambapo. Ni vyema sasa Serikali ikajipanga

upya ili kuhakikisha miradi yote itakayoteklezwa inakuwa na uhalisia wa gharama za utekelezaji badala ya kuchukulia utaratibu wa *falce Account* kama suluhisho la kudhibiti wizi na upotevu wa fedha za Serikali.

Mheshimiwa Spika, Aidha, Kamati inatambua nia nzuri ya Serikali kupunguza gharama kwenye ujenzi wa miradi ya maji na kuharakisha upatikanaji wa huduma za maji ni muhimu kuzingatia kuwa, kupungua kwa gharama kusipelekee kupungua kwa ubora wa vifaa vinavyotumika kwenye miradi inayojengwa.

Mheshimiwa Spika, ni muhimu pia kwa Serikali kutambua kuwa miradi inayojengwa kwa utaratibu wa *force account* inakabiliwa na changamoto ya upungufu wa wataalam kwani wataalamu wanaotumika kwenye miradi hii, wanayo majukumu yao ya msingi na sio usimamizi wa miradi inayojengwa.

2.3.3 **Mahitaji ya Wataalam katika Utekelezaji, Usimamizi na Uendeshaji wa Miradi kwenye Sekta ya Maji;**

Mheshimiwa Spika, ili Wizara iweze kufikia malengo iliyojiwekea inahitaji kuwa na wataalamu wa kutosha kwa ajili ya kusanifu na usimamizi wa miradi iliyokusudiwa. Utafiti uliofanywa na Kamati umebaini kuwa miradi ya maji imekuwa haikamiliki kwa wakati na baadhi ya miradi imekuwa ikitekelezwa chini ya kiwango kutokana na upungufu wa wataalam.

Mheshimiwa Spika, Sekta ya Maji ina upungufu mkubwa wa wataalaam kwa ajili ya usimamizi wa miradi inayotekelezwa hivyo sehemu kubwa ya kazi kubaki chini ya Wataalam Washauri na Wakandarasi. Mahitaji halisi ya Watumishi wa Sekta ya Maji ni **10,287** ambapo Watumishi waliopo ni **6,377** hivyo kuwa na upungufu wa Watumishi wapatao **3,910** katika ngazi mbalimbali.

Mheshimiwa Spika, udhaifu mkubwa pia umejionyesha kwenye miradi ya maji vijijini ambapo inapokamilika hukabidhiwa kwa wananchi kwa ajili ya kuiendesha kupitia Vyombo vya Watumiaji Maji (**CBWOSOs**) ambao hawana ujuzi na taaluma za maji; uwezo wa kusimamia makusanyo ya fedha kutoka kwenye huduma za maji; kugharamia uendeshaji wa miradi hiyo; na kufanya matengenezo pindi miradi inapokamilika.

Mheshimiwa Spika, pamoja na kwamba Serikali imefanya mabadiliko ya Muundo wa Wizara kwa kuanzisha Wakala wa Maji na Usafi wa Mazingira Vijijini (**RUWASA**) ambao umepewa uwezo wa kuajili na kusimamia utekelezaji wa miradi ya maji vijijini nchini kote, hata hivyo bado **RUWASA** haijapata kibali kutoka Ofisi ya Rais- Utumishi ili iweze kuajili na kusimamia utekelezaji wa miradi ya maji vijijini na kuweza kufikia lengo la upatikanaji maji kwa **asilimia 85%**.

2.3.4 Uchafuzi na Uharibifu wa Vyanzo vya Maji

Mheshimiwa Spika, Tanzania ina vyanzo mbalimbali vya maji kama vile mito, maziwa, mabwawa, chemichemi, malambo, maeneo oevu na maji ya ardhi. Rasilimali za maji zilizopo hutegemea kiasi cha mvua kinachopatikana katika vipindi viwili vya masika na vuli. Utafiti uliofanywa na Wizara unaonyesha kiasi cha maji kilichopo kwa kila mtu kwa mwaka ni toshelevu kwa kuwa ni wastani wa mita za **ujazo 2,300** ikilinganishwa na kiasi cha chini cha mahitaji kinachokubalika ni mita za **ujazo 1,700**.

Mheshimiwa Spika, ingawa kiwango hicho kiko juu ya wastani wa kimataifa na kwamba rasilimali za maji zilizopo kwa sasa zinakidhi mahitaji yaliyopo. Hata hivyo, kiasi cha maji kwa mtu kimeendelea kupungua kutoka wastani wa mita za **ujazo 7,862** mwaka 1962 wakati nchi ikiwa na idadi ya watu **milioni 10,6** hadi kufikia wastani wa mita za ujazo 2,300 mwaka 2018 nchi ikiwa na idadi ya watu wapatao **milioni 54**.

Mheshimiwa Spika, upungufu huu wa Rasilimali za Maji umeendelea kupungua mwaka hadi mwaka kutokana na mwenendo wa ongezeko la mahitaji linalotokana na ongezeko la watu, uharibifu na uchafuzi wa vyanzo vya maji na mazingira, mabadiliko ya tabianchi na shughuli za binadamu. Hali hii isipodhibitiwa kwa kuchukua hatua madhubuti za kuzuia uchafuzi na uharibifu wa vyanzo vya maji.

Mheshimiwa Spika, ili kuthibiti hali hii, Serikali inapaswa kuchukua hatua madhubuti za usimamizi, uendelezaji na kuhakikisha kunakuwepo na matumizi sahihi ya rasilimali za maji ili kuiepusha nchi kufikia kwenye hali ya uhaba wa maji. Kwa mfano, Kamati imebaini uendelezaji wa rasilimali ya maji chini ya ardhi unafanywa bila ya kuwa na uhakika mzuri wa wingi na ubora wa maji yaliyopo kutokana na upungufu wa takwimu mahsuszi za uratibu na ufuatiliaji.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaendelea kusisitiza kuwa ni vyema Serikali ikaona umuhimu wa kuimarisha usimamizi wa rasilimali za maji ikiwemo kuwa na vifaa vya ufuatiliaji mwenendo wa hali ya maji nchini, utambuzi wa viashiria hatarishi vya usalama wa mabwawa, utambuzi wa maeneo yanayofaa kuwa vyanzo vya maji ya chini ya ardhi, maeneo ambayo yamo hatarini kuathirika dhidi Ya uchafuzi na uharibifu wa mazingira.

2.3.5 Upotevu wa Maji

Mheshimiwa Spika, kiwango kikubwa cha upotevu wa maji ni miongoni mwa changamoto zinazozikabili Mamlaka za Majisafi na Usafi wa Mazingira katika miji mikuu ya mikoa na wilaya, miji midogo, miradi ya kitaifa pamoja na miradi ya maji vijijini. Pamoja na sababu nyingine, upotevu huo wa maji unasababishwa na miundombinu chakavu inayozidiwa nguvu na msukumo wa maji yanayotoka kwenye mitambo ya kuzalisha maji hivyo kupasuka na kusababisha upotevu mkubwa wa maji.

Mheshimiwa Spika, Hali hii inasababisha mara kwa mara wananchi kukosa huduma ya upatikanaji wa maji safi na salama wakati wote na hivyo kutofikiwa kwa malengo ya makusanyo na maduhuli na hivyo kuathiri utekelezaji wa shughuli za matengenezo na uendeshaji wa miradi kutokana na uhaba wa fedha.

Mheshimiwa Spika, kufuatia changamoto hii, rai ya Kamati mara zote imekuwa ni kuitaka Serikali kufanya ukarabati wa mara kwa miundombinu chakavu ya mifumo ya maji na kuzitaka Mamlaka za Maji kuongeza kasi ya ufungaji wa mita za malipo kabla (*prepaid meters*) ili kuzuia malimbikizo ya madeni hivyo kuongeza mapato na kupunguza kiwango cha maji kinachotumiwa bila kulipiwa.

SEHEMU YA TATU

3.0 MAONI NA MAPENDEKEZO

Mheshimiwa Spika, sehemu hii inahusu maoni na mapendekezo ya Kamati. Maoni ninayowasilisha yamegawanyika sehemu mbili, sehemu ya kwanza inahusu Sekta ya Kilimo ambayo inajumuisha Kilimo, Mifugo na Uvuvi. Aidha, sehemu hii itazungumzia pia masuala ya Umwagiliaji na sehemu ya pili inahusu Sekta ya Maji kwa ujumla wake.

3.1 Sekta ya Kilimo

3.1.1 Kilimo

Kwa Kuwa, kilimo ndio kila kitu kwa maendeleo ya nchi yetu kutokana na ukweli kwamba kinategemewa na asilimia 80 ya watanzania, kinachangia asilimia 30 ya pato la Taifa, asilimia 95 ya chakula kinachotumika nchini, zaidi ya asilimia 30 ya mauzo nje na asilimia 70 ya malighafi ya viwanda.

Na kwa kuwa, ni takriban miaka 60 sasa, Serikali inapanga, kutekeleza na kusimamia sera, mikakati, mipango na mbinu mbalimbali za kukwamua kilimo, hata hivyo mchango wa sekta ya kilimo kwenye uchumi bado ni mdogo kutokana na changamoto nyingi ikiwa ni pamoja na bajeti ndogo isiyokidhi mahitaji ya kuendeleza kilimo, miundombinu duni, dhana duni za kilimo na ukosefu wa taarifa za kuaminika za utabiri wa hali ya hewa.

Hivyo basi, Kamati inapendekeza kwamba, Bunge liazimie kuwa kwa kuanzia Mwaka wa Fedha 2020/2021 na katika Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka 5 (2021/22-2026/27), sekta ya Kilimo iwe kipaumbele cha Serikali kwa kutengewa fedha za kutosha kwa ajili ya kufungamanisha shughuli za kilimo na ukuaji wa uchumi hususan kwenye uchumi wa viwanda.

3.1.2 Mifugo

Kwa kuwa, Selikali imefanikiwa kutoa elimu, kupunguza migogoro ya wafugaji na watumiaji wengine wa ardhi na kuhamasisha wafugaji kufuga kibiashara.

Na kwa kuwa, juhudi hizi zimepelekea kuongezeka kwa uzalishaji wa mazao ya mifugo ambapo **maziwa** yameongezeka toka **lita bilioni 1.6** mwaka **2009** hadi **bilioni 2.06** mwaka **2015**, uzalishaji wa **nyama** umeongezeka toka **tani 452,230** mwaka **2009** hadi **tani 597,757** mwaka **2015** na uzalishaji wa ngozi umeongezeka toka **ngozi milioni 5.6** mwaka **2009** hadi ngozi **milioni 6.45** mwaka **2014**.

Hivyo basi, Kamati inapendekeza Bunge liazimie na kuitaka Serikali kuharakisha ujenzi wa viwanda vitakavyotumia malighafi zinazopatikana nchini kwani kwa kufanya hivyo itasaidia kuwaondoa wafugaji kwenye umaskini uliokithiri.

3.1.3 Uvuvi

Kwa kuwa, Serikali imefanikiwa kudhibiti usafirishaji na uchakataji wa biashara ya samaki wachanga, kudhibiti zana za uvuvi haramu, kudhibiti zana za uvuvi haramu zilizokuwa madukani na kuwatambua wamiliki wa viwanda vilivyokuwa vinazalisha zana haramu za uvuvi pamoja na kusimamia uvunaji na matumizi endelevu ya rasilimali za uvuvi na hivyo kupunguza uagizaji wa samaki nje ya nchi.

Na kwa kuwa, juhudi hizi zimesaidia kuongezeka kwa uzalishaji wa mazao ya uvuvi na upatikanaji wake kwenye soko la ndani na hivyo kupunguza uagizaji wa samaki kutoka nje ya nchi na kuokoa fedha za kigeni kiasi cha **shilingi bilioni 27.72** pamoja na kuongezeka kwa makusanyo ya maduhuli.

Hivyo basi, Kamati inaliomba Bunge liazimie kwamba: -

i) Wizara ifanye juhudi za makusudi za kuhakikisha wavuvi wanapata soko la uhakika la kuuza mazao yatokanayo na uvuvi, kuongezeka kwa mazao ya uvuvi kuwezeshe samaki wapatikane kwa bei nzuri ambayo wananchi wengi wanaimudu na kwamba ongezeko la makusanyo ya maduhuli lisitokane na faini zinazopatikana kutokana na makosa ya wavuvi ikiwa ni pamoja na kutaifishwa kwa zana za uvuvi;

ii) Makusanyo ya maduhuli yanayopatikana yasaidie kunufaisha wavuvi na sekta ya uvuvi kwa ujumla wake; na

iii) Serikali iharakishe mchakato wa utungaji wa sera na sheria ya uvuvi ili kukabiliana na changamoto zinazowakabili wavuvi na uvuvi kwa ujumla wake.

3.1.4 Tume ya Umwagiliaji

Kwa kuwa, kwa muda mrefu kilimo nchini Tanzania kimekuwa kikitegemea mvua kwa kiwango kikubwa, hata hivyo mabadiliko ya tabianchi yamepelekea ukosefu wa mvua ya uhakika kumpelekea kilimo kisicho na tija.

Na kwa kuwa, Serikali imeiona changamoto hii na kuhamisha Tume ya Umwagiliaji kutoka Wizara ya Maji kwenda Wizara ya Kilimo kwa lengo la kufungamanisha shughuli za kilimo na Tume ya Umwagiliaji ili kuongeza tija kwenye kilimo. Hata hivyo, tangu Tume ya Umwagiliaji ihamie Wizara ya Kilimo hakuna utekelezaji wa miradi ya umwagiliaji iliyofanyika kwa kiwango cha kuridhisha kwa maelezo kwamba, Serikali inafanya tathimini ya hasara iliyopatikana wakati Tume ya Umwagiliaji ilipokuwa chini ya Wizara ya Maji.

Hivyo basi, Kamati inaliomba Bunge, liitake Serikali ianze kutekeleza miradi ya umwagiliaji ili kuongeza uzalishaji wa tija kwa mazao ya kilimo.

3.2 Sekta ya Maji

Kwa kuwa, Serikali ina nia ya kuhakikisha huduma ya maji inawafikia wananchi wa mijini kwa asilimia 95 na wananchi wa vijijini kwa asilimia 85 ifikapo mwaka 2020/2021. Ili kuharakisha upatikanaji wa huduma hii na kupunguza gharama za uendeshaji wa miradi ya maji, Serikali imeamua kutumia utaratibu wa *Force Account* ambapo Serikali imekuwa ikitumia kampuni zake kama Wakala wa Majengo, Jeshi la Kujenga Taifa na Shirika la Nyumba.

Na kwa kuwa, utaratibu wa kutumia *Force Account* kwenye miradi ya maji umeonyesha mafanikio makubwa kwa kupunguza matumizi mabaya ya fedha za umma, na kuharakisha kukamilika kwa miradi ya maji iliyokuwa inatekelezwa kwa muda mrefu bila kukamilika.

Hivyo basi, Kamati inaliomba Bunge, liitake Serikali kutathimini upya uamuzi wake wa kutumia *Force Account* ili kutekeleza miradi mingi kwa gharama nafuu bila kusahau umuhimu wa kukuza uwezo wa kitaalam na kiutawala kwa kampuni za kizalendo ambazo hutoa ajira kwa vijana na kodi mbalimbali za Serikali.

SEHEMU YA NNE

4.0 HITIMISHO

4.1 Shukrani

Mheshimiwa Spika, napenda kutumia fursa hii kukushukuru wewe binafsi, Naibu Spika na Wenyeviti wa Bunge, kwa uongozi wenu uliotukuka. Kupitia uongozi wenu na maelekezo ya mara kwa mara mnayoyotoa yamewezesha utekelezaji wa shughuli za Kamati.

Mheshimiwa Spika, kwa umuhimu mkubwa napenda kuishukuru Serikali na kutambua mchango mkubwa uliotolewa na Watendaji wa Wizara ya Kilimo wakiongozwa na Waziri wa Kilimo Mhe. Japhet Asunga (Mb), Manaiibu Waziri Mhe. Omary Mgumba (Mb) na Mhe. Hussein Bashe (Mb), Waziri wa Mifugo na Uvuvi Mhe. Luhaga Mpina (Mb) na Naibu Waziri Mhe. Abdallah Ulega, (Mb), Waziri wa Maji Mhe. Prof. Makame Mbarawa, (Mb) na Naibu Waziri Mhe. Jumaa Aweso (Mb), utaalamu na ushirikiano wao umeiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi.

Mheshimiwa Spika, kwa umuhimu mkubwa napenda pia kuwashukuru wadau wote wa sekta za Kilimo na Maji ambao kwa namna moja au nyingine walishirikiana na Kamati kwa nyakati mbalimbali Kamati ilipokuwa inatekeleza majukumu yake.

Mheshimiwa Spika, kwa dhati kabisa napenda kuwashukuru Wajumbe wa Kamati kwa ushirikiano na michango yao waliyoitoa wakati wa utekelezaji wa majukumu ya Kamati. Aidha, nawapongeza kwa kushiriki kikamilifu katika kuboresha mijadala, maoni na mapendekezo ya Kamati hadi kukamilika kwa taarifa hii. Naomba kuwatambua kwa kuwataja majina kama ifuatavyo: -

1. Mhe. Mahmoud Hassan Mgimwa Mb Mwenyekiti
2. Mhe. Dkt. Christine G. Ishengoma, Mb M/Mwenyekiti
3. Mhe. Dkt. Mary Michael Nagu, Mb Mjumbe
4. Mhe. Prof. Sospeter Mwijarubi Muhongo, Mb “
5. Mhe. Eng. Edwin A. Ngonyani, Mb “
6. Mhe. Katani Ahmad Katani Mb “
7. Mhe. Khadija Hassan Aboud, Mb “
8. Mhe. Haroon Mulla Pirmohamed, “
9. Mhe. Ritta Enespher Kabati, Mb “
10. Mhe. Mattar Ali Salum, Mb “
11. Mhe. Lucy Simon Magereli, “
12. Mhe. Justine Joseph Monko “
13. Mhe. Omar Abdallah Kigoda, Mb “
14. Mhe. Anna Richard Lupembe, Mb “
15. Mhe. Pascal Yohana Haonga “
16. Mhe. Salim Mbaraku Bawazir Mb “
17. Mhe. Deo Kasenyenda Sanga, Mb “
18. Mhe. Devotha Methew Minja, Mb “
19. Mhe. Haji Ameir Haji, Mb “
20. Mhe. Haji Khatib Kai, Mb “
21. Mhe. Sikudhani Yasini Chikambo, Mb “
22. Mhe. Juma Ali Juma, Mb “
23. Mhe. Emmanuel Papien John, Mb “
24. Mhe. Kunti Yusuph Majala, Mb “
25. Mhe. Anthony Calist Komu, Mb “
26. Mhe. Jitu Vrajlal Soni, Mb “

Mheshimiwa Spika, mwisho napenda kumshukuru Katibu wa Bunge, Ndg. Stephen Kagaigai, Kaimu Mkurugenzi wa Idara ya Kamati za Bunge, Ndg. Michael Chikokoto pamoja na Sekreterietu ya Kamati ambao ni Ndg. Rachel Nyega, Ndg. Asmin Kihemba na Msaidizi wa Kamati Ndg. Mwimbe John kwa kuihudumia Kamati pamoja na kukamilisha taarifa hii kwa wakati. Mwisho lakini si kwa umuhimu ninawashukuru Watumishi wote wa Ofisi ya Bunge kwa kuliwezesha Bunge kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi.

4.2 Hoja

Mheshimiwa Spika, baada ya maelezo hayo, naomba kutoa hoja kwamba Bunge lipokee, lijadili na liadhimie Serikali ikatekeleze maoni na mapendekezo yaliyowasilishwa kwenye taarifa ya Kamati.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja.

Mahmoud Hassan Mgimwa, (Mb)

**MWENYEKITI,
KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA KILIMO,
MIFUGO NA MAJI**

03 FEBRUARI, 2020